

STARTDAG 3 september 2017

** Het sjemá, vier akkers... en ik? **

- Robert Doornenbal -

BIJBELLEZINGEN

Deuteronomium 6:4-5

HSV: "Luister, Israël! De HEERE, onze God, de HEERE is één! Daarom zult u de HEERE, uw God, liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht.

NBV: "Luister, Israël: de HEER, onze God, de HEER is de enige! Heb daarom de HEER lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten."

NB. Deze twee verzen uit Deuteronomium vormen de beginregels van het sjemá, dat is de belangrijkste liturgische tekst (gebed) uit de Joodse traditie. Het complete Bijbelgedeelte van het sjemá is: Deuteronomium 6:4-9; Deuteronomium 11:13-21; Numeri 15:37-41.

Matteüs 13:1-23

NB. De HSV biedt de meest letterlijke vertaling vanuit de grondtekst. De NBV maakt hier en daar andere keuzes – bijvoorbeeld: meervoud bij de uitleg van de gelijkenis vanaf vers 18 e.v., terwijl het in de grondtekst gaat om één persoon, dus enkelvoud. De BGT gaat nog veel verder qua aanpassingen, door bijvoorbeeld de term 'gelijkenis' te vervangen door 'voorbeeld'. (Jezus sprak in 'voorbeelden'.)

Daarmee gaat wel iets wezenlijks verloren. Het woord 'gelijkenis' is een vertaling van het Hebreeuwse mashal. Bij mashal gaat het om meer dan voorbeelden. Het woord staat voor verhalen, fabels, spotliedertjes, raadsels, en dergelijke. Jezus de rabbi sluit qua vorm aan bij deze Joodse verhaal- en verteltraditie. Inhoudelijk geeft Hij hier wel telkens een unieke, vaak confronterende/uitdagende invulling aan!

Voorafgaand aan de Bijbellesing uit het Nieuwe Testament (Matteüs 13)

Na de dienst is er het Grote Moment van de dag als De Zaaier wordt onthuld, het levendige kunstwerk in kleurig gesteente. Daarom heb ik ervoor gekozen om te preken over de gelijkenis van de zaaier.

Maar eerst wil ik nu iets anders 'onthullen': het logo van ons nieuwe jaarthema 'God wil hier wonen'. Mooi niet? Ik vind het prachtig! Kees Zondag heeft het logo ontworpen. Maar ook andere artistiek begaafde Lichtbogers hebben meegedacht. 'God wil hier wonen' is een heel rijk thema. Je kunt bij het 'hier' in de titel in- en uitzoomen. Het logo doet het laatste: maximaal uitzoomen. 'Hier' = op deze planeet, in een voor ons besef oneindig universum. Vervolgens kun je inzoomen naar 'Gods volk' – we denken hierbij ook aan het volk Israël, met wie God een eeuwigdurend ver-

bond sloot. God woonde te midden van zijn volk, in bijvoorbeeld de tabernakel. Peter van Genderen zal een keer preken over deze bijzondere mobiele 'tempel'. Vele eeuwen later kwam God op aarde 'tabernakelen' in Jezus de Messias. En vandaag wil God wonen in de plaatselijke gemeente, zoals De Lichtboog. En in jouzelf, als tempel van de Heilige Geest.

Ook in de *tijd* kun je meerdere kanten op met dit thema. Beginnend in het hier-en-nu, zullen we terugkijken naar de hof van Eden. En we kijken vooruit naar het 'hier' op de vernieuwde aarde (toekomstperspectief). Kortom, een aansprekend logo voor een jaarthema waarin we vaak verrassende verbanden zullen ontdekken tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Ook in mijn preek van vandaag – die verder losstaat van het jaarthema – zul je dit merken. We gaan nu eerst kijken en luisteren naar de Bijbellesing uit Matteüs 1-23 (stukje film: dit brengt de setting dichtbij, Jezus sprekend vanuit de boot).

PREEK

Eerlijk gezegd zag ik er eerst wel wat tegenop om deze preek te gaan voorbereiden. Want de gelijkenis van de zaaier is erg bekend. (Vincent van Gogh bijvoorbeeld is er zijn hele leven mee bezig geweest!)

En Jezus geeft er zelf de uitleg bij. “Is dit verhaal dan nog wel inspirerend?”, heb ik me afgevraagd. “Gaan we echt wat leren van deze gelijkenis? Word ik, en worden wij er nog door geraakt?” Met deze vragen begon ik mijn voorbereiding, ook in gebed. Ik ben blij met wat er daarna gebeurde. Ik heb nieuwe dingen geleerd. En dit verhaal van Jezus is echt bij me binnengekomen! Ik zie ernaar uit om met jullie te delen wat ik heb ontdekt.

Laat ik hier beginnen. Ik heb gekozen voor de versie van Mattheus, maar ook in het evangelie van Marcus komen we de gelijkenis van de zaaier tegen. Jezus zegt dan tegen zijn leerlingen: **“Begrijpen jullie deze gelijkenis niet? Hoe zullen jullie alle andere gelijkenissen dan begrijpen?”** (Marcus 4:13)

Oftewel: dit verhaal over de zaaier is fundamenteel. Het vormt de basis voor de gelijkenissen over het koninkrijk van God die hierna volgen. Als je dit verhaal niet snapt, dan kun je het aardig shaken!

Dan mis je echt iets heel belangrijks.

Maar wat is dan de boodschap van de gelijkenis van de zaaier? Zo moeilijk kan dat toch niet zijn, blijkt uit de vraag van Jezus in Marcus 4:13! Stel, iemand vraagt jou om in één woord samen te vatten waar het Jezus om gaat in deze gelijkenis, wat zou je dan zeggen? Ik verklap vast: het gaat om een werkwoord. Wie heeft een idee?

Misschien denk je nu: “Zaaien! Het gaat om God die het Woord zaait. Om Jezus die het evangelie van het Koninkrijk ‘zaait’. En die zijn leerlingen er later als arbeiders in de oogst op uitstuurt. En dit brengt ons bij onze missionaire opdracht als gemeente. Daarom doen we volgende week ook mee met de kerkproeverij, toch? Drie samenkomsten waarin we extra gastvrij willen zijn, en mensen met het evangelie in aanraking willen brengen.” Poeh, inderdaad zeg. Verrassend. Zo kun je het zeker ook zien! En nodig vooral iemand uit, zou ik zeggen! Maar ik doel op een ander werkwoord. Namelijk: *luisteren*.

De kern van de gelijkenis bestaat uit dit ene werkwoord uit Matteüs 13 vers 9. Daar zegt Jezus tegen de menigte: **“Laat wie oren heeft goed luisteren!”** Even verderop, in vers 18 spreekt Jezus alleen tegen zijn discipelen. Heel direct en indringend. Letterlijk staat er: **“Jullie [met een accent op jullie] daarom: luister...”**. In allerlei toonaarden klinkt er dit ‘luisterrefrein’, in het dertiende hoofdstuk van Matteüs. In totaal veertien keer roept Jezus de mensen op om te luisteren. *Luister alsof je leven ervan afhangt!* Dat is het appel. Deze oproep klinkt ook heel indrukwekkend in hoofdstuk 17:5. God Zelf spreekt dan vanuit een wolk: **“Dit [Jezus] is mijn geliefde Zoon... *Luister naar Hem!*”**.

Krachtig, niet? Het was me niet eerder zo opgevallen, maar ineens hoorde ik dit duidelijke appel. Dit is Gods wens, dit is zijn oproep aan jou, en ook aan mij. *Luister naar Hem. Luister naar Jezus!*

Luisteren naar Jezus – dat is wat het inhoudt om een leerling, een volgeling van Jezus te zijn. Het hele proces van discipelschap bestaat uit dit ene werkwoord: *luisteren*. Het volgen van Jezus is een levenslange oefening in luisteren naar Jezus. En Jezus is het (vleesgeworden) Woord van God. Je kunt daarom ook zeggen: christen-zijn is een oefening in luisteren naar het Woord van God. Luisteren in goede tijden en in slechte tijden. En méér luisteren naar het Woord dan naar andere stemmen! Dat is de kern van de boodschap vanochtend. Die kern ga ik nu verder uitpakken.

Ik doe dit tegen de achtergrond van het Oude Testament. Want dat was de ‘Bijbel’ waarmee Jezus leefde. Net zoals alle andere Joden met wie Hij in gesprek was. Jezus verwijst heel vaak naar de Thora, de Psalmen, of de profeten – direct dan wel indirect. Het is heel leerzaam en inspirerend om daarin door te dringen! In deze preek vraag ik aandacht voor een indirecte, meer verborgen verwijzing. En dat is de verwijzing (in de gelijkenis) naar een kerntekst van de Joodse spiritualiteit. Ik doel op het *sjemá*.

Sjemá is Hebreeuws voor 'Hoor', of 'Luister'. Het is het beginwoord van Deuteronomium 6:4: *Sjemá Yisraël!* "HOOR Israëel!". Of: "Luister Israëel!" Het sjemá bestaat uit Deuteronomium 6:4-9; Deuteronomium 11:13-21, en Numeri 15:37-41.

De woorden van het sjemá klinken in talloze Joodse gezinnen en synagogen, elke ochtend en avond. Deze geloofsbelijdenis is als een 'woning' voor Joodse gelovigen. En voor hen is het alsof God 'woont' in deze indringende oproep. Dat was al zo in de honderden jaren vóór de komst van Jezus. En in de tijd van het Nieuwe Testament. En ook in de concentratiekampen en de gaskamers van de nazi's... Daarvan zijn heel ontroerende getuigenissen bewaard gebleven. Mannen en vrouwen en soms zelfs kinderen die stierven met het sjemá op hun lippen.

In deze preek richten we ons op de eerste twee regels van het sjemá (Deut. 6:4-5): **"Hoor (of: luister) Israëel! De Heer is onze God, de HEER is één! Heb daarom de HEER lief met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht."**

Ook op allerlei andere plekken in het boek Deuteronomium klinkt er de oproep om te luisteren. "Hoor Israëel!" Telkens opnieuw werd en wordt het Joodse volk aangesproken om Gods woord te horen. Elke keer weer is er de dringende roep om Gods woord tot zich door te laten dringen. En om er een antwoord op te geven. De echo van deze oproep horen we duidelijk in de gelijkenis van de zaaier. *Sjemá! Luister!*, zegt Jezus.

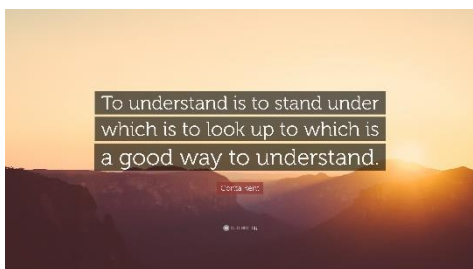
Zoals ik zonet al aangaf, betekent 'horen' in de Bijbel veel meer dan 'aanhoren'. Het gaat om *deep listening*. Het draait om een basishouding van actief luisteren met je hele wezen, met alles wat in je is. Horen of luisteren naar God betekent dat je je zijn woorden eigen maakt. Je denkt erover na, je kauwt erop. En je besluit om Hem te willen ge-hoor-zamen, omdat je Hem vertrouwt. Al deze betekenissen klinken mee in het Hebreeuwse *sjemá!*

**UNDERSTAND
STANDUNDER**

Als ezelsbruggetje om dit te onthouden, kun je denken aan het Engelse *under-stand*. To understand betekent: begrijpen. Als je de twee woorden omdraait, dan staat er: *stand under*. Eronder staan.

Jezelf onderschikken. Deze omkering is taalkundig niet verantwoord, maar wel handig!

Want wat neem je mee van dit ezelsbruggetje: *horen en begrijpen en gehoorzamen horen bij elkaar*.

Tip: praat 'ns met elkaar over deze twee uitspraken: herken je waar het over gaat?

Je ziet dat terug in de gelijkenis van de zaaier. Bijvoorbeeld in vers 23: **"Het zaad dat in de goede grond is gezaaid, dat zijn zij die het woord horen en begrijpen."** Vrucht dragen in Gods Koninkrijk vraagt dat je openstaat voor zijn Woord. Dat je het wil ontvangen, als een open akker. En dat je erin wil doordringen, met de hulp van de Heilige Geest. De Geest die helpt om de soms harde noten van het Woord te kraken, om de voedzame inhoud ervan te kunnen smaken. Kortom, dat je het Woord wil overdenken en begrijpen. *To understand*.

En ook, in het verlengde daarvan: jezelf voor Hem beschikbaar stellen, Hem willen gehoorzamen. *Stand under*. Staan onder het woord. Als onder een juk, dat je vrijwillig op je neemt. Zo noemen de rabbijnen het eerste deel van de *sjemá*, uit Deuteronomium 6:4-9: het aanvaarden van het juk van Gods koningschap. Dit actief opnemen van het juk van het koninkrijk van de hemel is een daad van liefde voor God. En daartoe roept het *sjemá* op.

“Heb daarom de HEER lief met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht.” Ik vond het heel verrassend om deze volgorde – hart, ziel, kracht – precies zo terug te zien in de gelijkenis! We beginnen met het hart. Matteüs 13:19 (HSV): “Als iemand het Woord van het Koninkrijk hoort en het niet begrijpt, dan komt de boze en rukt weg wat in zijn hart gezaaid was. Dat is hij bij wie langs de weg gezaaid is.”

Luisteraar 1 hoort het Woord. Misschien luistert hij naar Jezus, als Hij onderwijs geeft vanuit de boot. Of misschien gaat luisteraar 1 naar de synagoge. Of... misschien zit hij in de kerk. Want de vier typen luisteraars zijn er niet alleen in de tijd van Jezus. Ze zijn er in elke tijd, ook vandaag.

Luisteraar 1 hoort het woord, maar hij begrijpt het niet. We weten inmiddels dat ‘begrijpen’ bij Matteüs niet betekent: ‘snappen’. Begrijpen betekent het ‘jezelf eigen (willen) maken’, het Woord willen aanvaarden in geloof en vertrouwen. En ook: *stand under*. Willen ge-hoor-zamen. Jezelf willen voegen naar wat God zegt. En dat wil deze hoorder nu juist níet. Zijn hart is niet open. Zijn grond is niet receptief; niet gereed en bereid om te ontvangen. Zijn hart is niet gericht op God. Zijn hart heeft andere ‘liefdes’ gevonden die veel belangrijker voor hem zijn. En dat geeft de tegenstander van God de gelegenheid om het gezaaide Woord te roven. Voordat het wortel schiet en vrucht kan gaan dragen.

Dan is er **luisteraar 2**. Deze luisteraar hoort het woord en hij is er blij mee! Een enthousiaste bekeerling. Maar met een rotsachtig hart, steenachtige grond (vers 20). Luisteraar 2 is oppervlakkig, zonder wortel en diepgang. Hij is een *proskairos*, **iemand van het ogenblik** (vers 21, HSV). Hij is iemand van het moment. Luisteraar 2 is alleen met het hier-en-nu bezig. Hij wil zichzelf fijn voelen, het leven moet leuk zijn. Gods grote toekomstplan zal hem worst zijn. ‘Geef mij maar een worst van de Hema!’ 😊 Hij leeft ín het nu en vóór het nu.

In een Duitse vertaling heet luisteraar 2 *Wetterwendisch*. Iemand die zo wisselvallig is als het weer. Als hij wordt beproefd of vervolgd omdat hij christen is, dan houdt hij het voor gezien. Als het tegenzit, heeft hij het gelijk gehad. Hij gooit direct de handdoek in de ring. Joodse uitleggers in de tijd van Jezus zeiden: God liefhebben met je hele ziel betekent: *zelfs als Hij jouw ziel neemt*. We moeten bereid zijn om voor Hem te sterven. Luisteraar 2 is hiertoe zeker níet bereid. Hij heeft God niet lief met zijn hele ziel. Hij is iemand die zijn *ziel* – dat wil zeggen: zijn leven – niet wil opgeven.

Het sjemá roept op om God lief te hebben met heel je hart, heel je ziel en heel je kracht. Met die laatste uitdrukking – *me-od* / kracht – is er iets bijzonders aan de hand. Het Hebreeuwse woord *me-od* betekent namelijk letterlijk zoiets als overvloedigheid of ‘veelheid’, in de zin van intensiteit.

Een Engelse vertaling spreekt over *loving God with all your intensity*. Een andere gebruikt de uitdrukking *utterly you*. Wie je ‘helemaal’ bent, zeg maar. God liefhebben tot in je tenen. *Over the top* gaan in je liefde tot God! Zo kun je het Hebreeuws vertalen. Boeiend niet?

Maar... de vroegste Joodse uitleggers dachten bij *me-od* toch aan iets anders. Namelijk aan datgene wat jou en mij macht geeft. En wat is dat? Onze bezittingen, onze resources. God liefhebben met heel je kracht betekent: Hem liefhebben met *mammon*. Met je geld, je huis, je stukje land, en al je andere bezittingen. En het is deze betekenis die we aantreffen in de gelijkenis!

Luisteraar 3 hoort het Woord. Maar eerder in zijn leven had hij ook al andere woorden gehoord.

Zijn akkertje stond en staat nog steeds open voor heel ander zaad. En ook dat zaad blijkt vruchtbaar te zijn – vruchtbaar als onkruid. Dorens en distels, vers 7. Aan de ene kant zijn er distels die hem bang en bezorgd maken. Dat zijn de zorgen van deze wereld, vers 22. Die drukken hem naar beneden.

Aan de andere kant zijn er distels die hem in verleiding brengen. Deze plantjes beloven hem rijkdom en macht en aanzien. Zij houden hem steeds meer ‘mammon’ voor ogen. Dit soort onkruid leidt hem af. Het maakt dat hij steeds begerig opzij kijkt: waar en hoe kan ik nog meer ‘kracht’, nog meer geld en bezittingen krijgen? ‘Ik zit pas goed vast met nog meer vastgoed!’, denkt hij.

Luisteraar 3 is dus ofwel bang, down, terneergeslagen. Bang om zijn mammon, zijn kracht en bezittingen te verliezen. Dan kijkt hij naar beneden. Ofwel hij is afgeleid en verleid – op zoek naar meer mammon. Dan blikt hij opzij. Er is één richting waarheen hij niet kijkt: naar boven.

Hij verwacht zijn hulp niet van God. En daarom draagt luisteraar 3 geen vrucht. De distels in zijn hart verstikken de kleine plantjes van het gezaaide woord.

Dus wat hebben we gezien? Ik vat het als volgt samen, in eigen woorden.

Het woord van God – het evangelie van het Koninkrijk – krijgt geen kans in een gesloten hart.

Het woord blijft krachteloos in een hart zonder diepgang, het hart van een windvaan.

En het evangelie wordt verstikt in een geketend, een onvrij hart. De ene keten bestaat uit angsten en zorgen. De andere keten bestaat uit verleidingen en begeerten waaraan iemand toegeeft.

Maar er is nog een **vierde categorie** luisteraars. Dat zijn zij die God liefhebben met hart en ziel liefhebben, en met alles wat ze hebben. Het kan best zijn dat hun hart nog schoon gemaakt moet worden. Dat er nog wat dorens zijn, en stenen, en andere rommel. Maar het belangrijkste is dit: ze hebben open oren, en open harten. Ze luisteren met hun hele wezen. Zij hebben ontdekt: *luisteren = leven*. Luisteren naar Jezus, mezelf aan Hem overgeven met alles wat in mij is (*utterly me*), betekent leven zoals ik ben bedoeld. En luisteren naar Jezus vermenigvuldigt leven. Het is vruchtbaar!

Hoeveel vrucht er dan groeit, dat is verschillend per persoon. Maar dat maakt niet uit. Daar gaan wij ook niet over. Je moet jezelf maar niet vergelijken met anderen. Want dan word je of arrogant, of erg ontmoedigd! (Herkenbaar?) Er zijn allerlei manieren waarop je kunt bijdragen aan het Koninkrijk van God, aan Gods nieuwe wereld. Denk aan de Bergrede, in Matteüs 5-7. Wij hoeven maar één ding te doen. En dat is ons eigen hart onderzoeken. **“Gelukkig wie zuiver van hart zijn”**, zegt Jezus in de Bergrede (Matt. 5:8). **“Want zij zullen God zien.”**

We hebben het gehad over vier soorten luisteraars. Over vier categorieën akkers. Over vier soorten harten. Daar kan dan nog wel een viertal bij! Ik denk aan vier paren handen, en die kun je fysiek uitbeelden. Ik nodig je uit met mij mee te denken, gebruik je verbeeldingsvermogen.

Het eerste paar handen zijn vuisten. Beide vuisten zijn gesloten voor het zaad van het evangelie.

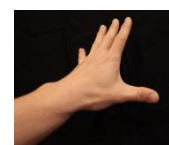
Het tweede paar handen is open, maar plat.

En met wijdverspreide vingers. Het zaad loopt er makkelijk weer uit.

De ‘grond’ is ondiep.

Dan is er een derde paar handen. De ene hand is open naar boven, er kan zaad in. Maar: deze persoon heeft **nóg** een hand openstaan. Niet naar boven gericht, maar naar opzij – graaiend naar de wereld. En ook die tweede hand wordt gevuld: met

zorgen en verleidingen. En het onkruid uit die laatste hand verstikt de plantjes in de eerste hand.

En tot slot... twee lege open handen. Gericht naar de hemel. Open voor God om te vullen met zijn Woord en met zijn Geest. Open om te ontvangen wat je nodig hebt. Genoeg ‘manna’ voor elke dag.

Welk paar handen is dat van jou? Ben jij iemand van de twee open handen, die ontvangen van God, om vervolgens te kunnen uitdelen naar anderen om je heen? Dat hoop ik natuurlijk! En ik heb dit ook bij veel mensen in De Lichtboog gemerkt. Heel vaak, en op allerlei manieren. Zelf wil ik ook zo iemand zijn – daarom spreekt deze gelijkenis me ook zo aan! Maar mijn geloofsleven kent zo zijn ups en zijn downs, dat herken je vast wel. En daarom wil ik je toch ook een paar vragen voorleggen, vragen die ik ook aan mezelf stel.

Wees eerlijk, en vraag jezelf af: is mijn hart helemaal open voor God, of heb ik de deur dichtgedaan? Stukje bij beetje – of misschien in één keer in het slot gesmeten, na een negatieve ervaring?

Waar gaat mijn hart naar uit? Waarvoor leef ik, wat motiveert mij ten diepste?

Of ben ik misschien meer als het tweede paar handen? Oppervlakkig en snel afgeleid, met weinig wortels en diepgang? Wat speelt daarin een rol, waarin zal ik keuzes moeten maken?

Of herken mezelf in het derde paar handen? Waarbij één hand de ene keer overloopt van zorgen, en de andere keer van toegeven aan verleidingen en begeerten? Wie kan mij helpen hiermee om te gaan?

En tot slot: *wat zou ik willen?* Wil ik mijn beide handen openen voor God? Wil ik alles [*hands down*] loslaten wat tussen Hem en mij instaat – al mijn twijfels, zorgen, angst, vertekend godsbeeld, verkeerde keuzes, verslavingen, begeerten, ...? Ben ik bereid om vervolgens mijn lege handen op te heffen naar God? Zodat Hij ze kan vullen met alles wat ik nodig heb om Hem te dienen?

[gebed... Amen]